

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
У СФЕРІ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ В РОКИ
КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ НАУКОВЦЯМИ УКРАЇНСЬКОЇ
ДІАСПОРИ ТА ІНОЗЕМНИМИ АВТОРАМИ**

Я. І. Мандрик

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти й газу;
м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська 15;
тел. +380(342)72-71-40; e-mail: igb@nung.edu.ua*

У статті розглянуто дослідження вчених української діаспори та іноземних авторів, у яких аналізуються проблеми політики радянської держави в українському селі в 1930-х рр. Праці вчених діаспори дуже різняться між собою глибиною наукового аналізу. Значна частина з них носить в більшості агітаційно-пропагандистський антирадянський характер, в них науковий аналіз недостатній. Більше уваги приділяється розвитку літератури в радянській Україні проте мало уваги звертається на розвиток освіти, зовсім не зачеплені проблеми культосвітньої роботи. Розвиток українських земель у 1930-х рр. в т.ч. культури села, цікавили зарубіжних дослідників, у роки існування СРСР кваліфікувались радянськими істориками однозначно як «буржуазні», їх потрібно було обов'язково розвінчувати в кожному історичному дослідженні. Тепер потрібно віддати належне цим дослідникам.

Ключові слова: *проблеми культури, наукові дослідження, діаспора, іноземні автори, інтелігенція, література.*

Важливу групу історичних досліджень становлять наукові праці з проблем державної політики у сфері освіти та культури українського радянського села 30-х років, які написані вченими української діаспори та зарубіжними авторами. Праці вчених діаспори дуже різняться між собою за глибиною наукового аналізу. Значна частина з них (особливо 1950-х-60-х років видання) носить у більшості емоційний, агітаційно-пропагандистський антирадянський характер, в них науковий аналіз недостатній [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]. Звичайно, що деякі факти з праць можна використовувати.

Основу зарубіжної україністики становлять фундаментальні дослідження. Найбільш важливим серед них є «Енциклопедія українознавства» в 10 т., ред. В. Кубійович. – (Париж – Нью-Йорк, 1959 р.). Зараз вона перевидана в Україні. Видання містить значний фактичний і теоретичний матеріал про культуру українського села 30-х років: розвиток освіти, випуск українських книг, журналів, роботу сільських клубів і бі-

бліотек. Однак, певні цифрові показники «Енциклопедії» дуже застаріли і вимагають перевірки та уточнення.

Ряд досліджень присвячено питанням розвитку культури України взагалі, в тому числі в період 1930-х років [9, 10, 11, 12].

Важливе значення для вивчення проблеми мають праці І. Майстренка. Автор дає аналіз розвитку українського села довоєнного періоду, в тому числі його культури. В них зроблено об'єктивний аналіз в багатьох випадках негативного, навіть трагічного, впливу партійних рішень на розвиток української культури. Праці І. Майстренка містять важливий матеріал про розвиток освіти села, репресії серед українських письменників [13, 14, 15, 16].

Історії України 20-х-30-х рр. присвячено спеціальне дослідження Е. Пастернака. в ньому автор використовує багато нового фактичного матеріалу, робить теоретичний аналіз становища культури села України довоєнного періоду, підкреслює колоніальну залежність радянської України від Москви, подає багато матеріалу про знищення української культури, зокрема, погроми церков, ліквідацію їх майна, цінностей [17].

Фундаментальне дослідження соціально-економічних взаємовідносин України та Росії здійснив К. Кононенко. Автор аргументовано аналізує колоніальне становище наших земель у складі СРСР. Багато уваги присвячено розвитку села в 30-ті, зокрема, наслідкам масової колективізації в Україні. Показано грабіжницький характер політики імперії по відношенню до українського села, зроблено висновок: колективізація відкинула наше село далеко назад, негативно відбилася на його культурному розвитку. Цій же темі присвячені дослідження П. Голубенка, Д. Солов'я. Зокрема, Д. Соловей доказує упослідженість в розвитку української культури, зокрема науки в період панування над Україною Москви. Лєвова доля фінансування йшла в Росію, видання в основній масі були російськомовними і т.д. [18].

Багато уваги колоніальному становищу українського села в Радянському Союзі присвячує в своїй книзі М.Прокоп. Автор аналізує причини українізації в нашій республіці, її позитивні наслідки для розвитку культури села. Однак, імперська Москва не могла допустити розвитку залежних територій, йде на ліквідацію українізації. Ситуація значно погіршилась. Україна остаточно втратила навіть обмежену автономію [19].

Важливі проблеми розвитку української культури містить праця С. Яременка, В. Ревуцького [8].

Однак, дослідники (традиційно для науковців діаспори) більше уваги приділяють розвитку літератури в УРСР в 30-х роках. Зупиняються на фактах нищення наших письменників, поступового витіснення української мови російською. Мало уваги звертається на розвиток освіти, зовсім не зачепленні проблеми культосвітньої роботи.

Політичні аспекти розвитку Української РСР періоду 30-х років знайшли своє відображення в монографії Т. Гунчака. Автор аналізує

процеси винищення української інтелігенції, вказує на трагічні втрати серед українських комуністів, спеціалістів сільського господарства республіки, вчителів [30].

Глибокий аналіз розвитку сільського господарства України під час проведення колективізації та після неї зроблено в монографії Л. Лисенка. Автор приходить до висновку, що рівень життя українських селян на кінець 30-х років був гіршим порівняно із 1913 роком; йшла деградація їх соціально-економічного і культурного розвитку [20]. Важливим дослідженням є монографія Г. Костюка. В ній автор на підставі джерельних матеріалів переконливо доводить, що сталінізм в Україні був режимом репресій і терору. За переконанням автора, радянський режим в УРСР був війною більшовицької держави із народом, в результаті якої значно потерпіла сільська культура.

Деякі проблеми культурного розвитку українського села в 30-ті роки знайшли своє відображення в дослідженнях ряду інших авторів та колективних монографіях. Зокрема, в праці С. Підгайного є багато цікавого матеріалу про репресії серед української інтелігенції, в тому числі, спеціалістів сільського господарства, письменників, науковців, вчителів. Автор зробив детальний опис Соловків як своєрідного «центру української культури 30-х років». Показав, як жорстоко розправлялась радянська влада із найбільш обдарованими представниками української інтелігенції [22].

Важливе значення діяльності українських видавництв діаспори ще й у тому, що в свій час вони випустили ряд наукових досліджень, публіцистичних творів українських авторів, які проживали в радянські часи в УРСР і не мали змоги через свої прогресивні погляди там друкуватись. Ці дослідження відіграють важливу роль у вивченні 30-х років. Опіраючись, як вони вважали, на істинне марксистське вчення В. Леніна, ці автори розкрили злочини, які творились в часи сталініщини в селах України, що вело до страшною руйнації укладу життя його жителів, їх культури, моралі, свідомості. Вони відкрито заговорили про тотальну русифікацію українського народу, нищення нашої мови, що негативно відбилося на розвитку культури в цілому [23, 24].

Період 30-х років в історії СРСР, розвиток українських земель в цей період в тому числі, культура села цікавили зарубіжних дослідників. Твори цих авторів у роки існування СРСР кваліфікувались радянськими істориками однозначно, як «буржуазні», вороже настроєні проти радянської влади, їх потрібно було обов'язково розвінчувати в кожному історичному дослідженні. Тепер необхідно віддати належне цим дослідникам. Їх наукові праці складають значну групу. Вважаємо за необхідне зупинитися тільки на основних, особливо важливих.

Найбільше зроблено для вивчення історії українського села кінця 20-х-30-х років Робертом Конквестом. У своїх дослідженнях він приділяє багато уваги розвитку освіти на селі в часи колективізації та голо-

домору, становищу сільських спеціалістів: вчителів, агрономів, голів колгоспів. Р. Конквест оперує значним фактичним матеріалом, що стосується становища дітей в роки колективізації та голодомору. Це важливо для нас при аналізі розвитку сільської школи [25, 26].

Важливим є також дослідження проблем тоталітаризму і геноциду в Україні Д. Мейса. Він стверджує, що тоталітарна система в першу чергу нищила українців, їх культуру, як культуру найбільш волелюбного народу СРСР [27].

Проблеми переходу до побудови комунізму в СРСР на рубежі 20-30 років досліджували Ш. Фіцпатрік, О. Конор, Б. Раймонд. Вони вказували на трагізм для СРСР сталінської революції «зверху», яка знищила ринкові відносини, відкинула країну назад в усіх галузях, в тому числі в розвитку культури. Згортання НЕПу в епоху сталінізму було пов'язане з різкими змінами в культурній політиці, відмові від бережливого ставлення до старої творчої інтелігенції, переходу до політики грубого вмішування в літературу, мистецтво, науку. Вчені роблять висновок: культурна політика і розвиток культури в 20-ті роки діаметрально відрізняється від 30-х років. Більшовицька диктатура 30-х років – природний наслідок традицій дореволюційної російської поліцейської держави, її культурної відсталості [28, 29, 31].

Певний аналіз епохи сталінізму в СРСР зроблено в монографії Л. Беладі, Т. Крауса. Автори використовують нові фактичні матеріали, роблять цікаві висновки, важливі для даного дослідження. У монографії підкреслено: поворот кінця 20-х років – це свідомо політика компартії на чолі зі Сталініним на побудову комунізму в СРСР. Україна в 30-ті роки вже не мала ніякої автономії, розвиток її освіти в тому числі сільської, культмасової роботи, проходив виключно в руслі рішень Москви, на догоду союзним інтересам [32].

Актуальні проблеми, пов'язані з причинами становлення в СРСР тоталітарної системи, диктатури Й. Сталіна та їх негативний вплив на життя народів у новій радянській імперії, досліджує в своїй фундаментальній монографії Р. Такер [33].

Проблеми 30-х років присвятили свої праці ряд інших зарубіжних авторів [34, 35, 36].

Таким чином, зарубіжні автори постійно працювали і працюють над дослідженням проблем культури українського радянського села 30-х років. Ці дослідження заповнюють значну прогалину в історичній науці, є важливим джерелом вивчення 30-х років.

Література

1. Запорожець А. Большевизм. – Буенос-Айрес, 1947. – 96 с.
2. Андріївський Д. Російський колоніалізм і Світова імперія. – Париж, 1958. – 123 с.

3. Мак О. З часів єжовщини. – 1954, 84 с.
4. Пігідо Ф. Україна під більшовицькою окупацією. – Мюнхен, 1956. – 143с.
5. Злочини комуністичної Москви. Вид-во Пролог, 1960. – 84 с.
6. Николишин С. Культурна політика більшовиків. – Мюнхен, 1939. – 104 с.
7. Мазепинець І. Правда про наше минуле. – Рівне, 1942. – 69 с.
8. Яременко С. Ревутський В. Нариси з історії української культури. – Едмонтон, 1984. – 183 с.
9. Українська культура. Зб. лекцій за ред. Д. Антоновича. – Подебради, 1940. – 244 с.
10. Історія української культури. – Вінніпег, – 163 с.
11. Сціборський М. Сталінізм. – Прага, 1942. – 84 с.
12. Соловей Д. Українська наука в колоніальних путах. Видавництво Пролог, 1963. – 143 с.
13. Майстренко І. Історія компартії України. – Сучасність, 1979. – 184 с.
14. Майстренко І. Сторінки історії компартії України. ч. 1. – Нью-Йорк, 1967. – 184 с.
15. Майстренко І. Сторінки історії компартії України. ч. 2 Мюнхен, 1969. – 184 с.
16. Майстренко І. Національна політика КПРС в історичному розвитку. – Сучасність, 1969. – 184 с.
17. Пастернак Є. Україна під більшовиками. (1919-1939). – Торонто, 1979. – 249 с.
18. Соловей Д. Україна в системі советського колоніалізму. – Мюнхен, 1959. – 143 с.
19. Прокоп М. Україна і українська політика Москви. – Сучасність, 1983. – 154 с.
20. Лисенко Л. Сільське господарство України. Видавництво ЗЧ ОУН, 1960. – 169 с.
21. У півстоліття радянської влади. – Перша українська друкарня у Франції. – 1968. – 123 с.
22. Підгайний С. Українська інтелігенція на Соловках. Видавництво Пролог, 1947. – 173 с.
23. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація. Сучасність. – 202 с.
24. Кошелевець І. Микола Скрипник. Видавництво Сучасність, 1972. – 173с.
25. Конквест Р. Жнива скорботи. – К., 1993. – 378 с.
26. Конквест Р. Великий терор. – К., 1993. – 184 с.
27. Мейс Д. Зачаровані кола ідола, або про тоталітаризм і геноцид в історії України // Літературна Україна. – 31. III. 1990.
28. Фицпатрик П. Образование и социальная мобильность в Советском Союзе. 1921-1934 г.г. – Нью-Йорк, 1979. – 143 с.
29. Реймонд О. Крупская и советское библиотечное дело. – Нью-Йорк, 1979. – 173 с.
30. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст. – К., 1993. – 212 с.

31. Хоген Марк. Проблеми сталінізму і переосмислення радянського минулого // Український історичний журнал. – 1994. – №1. – С. 98-101.
32. Беладі Л., Краус Т. Сталин. – М., 1989. – 378 с.
33. Такер Р. Сталин. Путь к власти. – М., 1991. – 349 с.
34. Альбрехт А. Разве это социалистическое строительство. – Мюнхен, 1980. – 176 с.
35. Альбрехт А. Власть Сталина. – Мюнхен. – 1987. – 144 с.
36. Пайпс Р. Российская революция. – Нью-Йорк, 1990. – 408 с.

Стаття надійшла до редакційної колегії 26.09.2019 р.

*Рекомендовано до друку д. іст. н., професором Марчуком В.В.,
д.політ.н., професором Федорчак Т.П.*

A STUDY OF THE SOVIET STATE'S CULTURAL POLICY IN THE UKRAINIAN VILLAGE DURING THE YEARS OF COLLECTIVIZATION PROVOCATIONS OF THE UKRAINIAN DIASPORA AND FOREIGN AUTHORS

Y. I. Mandryk

*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas;
76019, Ivano-Frankivsk, Karpatska street 15;
ph. +380(342)72-71-40; e-mail: igb@nung.edu.ua*

The article deals with the research of scientists of the Ukrainian diaspora and foreign authors, who analyzes the problems of the policy of the Soviet statehood in the Ukrainian village in the 1930s. The works of diaspora scientists are very different from the depth of scientific analysis. Most of them are anti-Soviet in nature with propaganda, and their scientific analysis is insufficient. More attention is paid to the development of literature in Soviet Ukraine, however, little attention is paid to the development of education, and the cultural education work is not touched upon at all. Development of Ukrainian lands in the 1930s, etc. the culture of the village was interested to foreign researchers during the naming of the USSR qualified the Soviet historians uniquely as "bourgeois", and they needed to be debunked in every historical study. Now you must pay tribute to these researchers.

Key words: *problems of culture, key studies, diaspora, foreign authors, intellectuals, literature.*